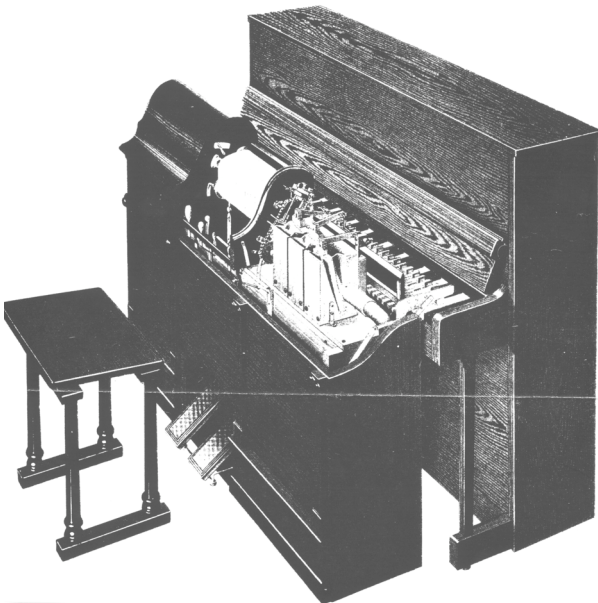

ZELFSPELENDE PIANO'S

Mechanische muziek en de opkomst van de zelfspelende piano en verwante instrumenten, was het onderwerp van de AES-slotbijeenkomst voor het seizoen 2003-2004, gehouden in het museum Van Speelklok tot Pierement in Utrecht.

Dit onderwerp, vorig jaar ook al (in het Engels) aan de orde geweest tijdens de 114de Convention in Amsterdam, werd ook nu ingeleid door Kees Nijsen, vroeger geluids-expert bij Philips en als zodanig meerdere malen spreker over geluidshistorie, de cassetterecorder e.d. op AES bijeenkomsten (zie Journal Vol. 32, nos 3+4 uit 1984). Uit zijn begintijd bij Radio Herrijzend Nederland in Eindhoven liet hij nu een zeldzame op het Philips-Miller systeem vastgelegde opname horen van een uitzending van BBC/Radio Oranje op 17 sept. 1944, die de dropping van geallieerde parachutisten bij de bevrijding van Zuid-Nederland aankondigde.

De eerste pianola's werden voor de normale piano geplaatst en sloegen met vilt beklede hamertjes op de toetsen.

Een samenvatting van de geluidsregistratiesystemen sinds Edison en Berliner, geïllustreerd met 80 dia's, mondde uit in de bespreking van zelfspelende piano's of pianola's, die populair waren in het begin van de vorige eeuw en waarvan er in de V.S., Engeland en het Continent ca 2 miljoen werden verkocht, tegen een zeer hoge prijs. Bij gebrek aan andere media met natuurgetrouwe weergave van pianomuziek, betekende de opkomst hiervan kort na 1900 een enorme sensatie in muziekkringen, want vooral in afgelegen gebieden zonder concertzalen was het kunnen afspelen van een geperforeerde rol op een echte piano een uitkomst voor iedereen die niet zelf kon spelen. De opname en

vermenigvuldiging van deze papieren rollen werd gaandeweg sterk verbeterd en culmineerde in de komst van de zg. reproductiepiano. Hierop kon een door een beroemde pianist ingespeelde rol, compleet met codering van dynamiek en andere wezenlijke elementen van het pianospel worden weergegeven alsof de man zelf achter de vleugel had plaatsgenomen. Bijna alle "klavierleeuwen" uit die tijd, zoals Paderewski, Grieg, Busoni, Backhaus, Schnabel, Cortot, Debussy, Reger, Mahler, Saint-Saens, Rachmaninov, Horowitz en honderden anderen speelden voor systemen als Welte-Mignon, Duo-Art, Ampico, Duca en Hupfeld-Triphonola hun concertrepertoire in, voor de garantie van natuurgetrouwheid zelfs bekrachtigd met hun handtekening op de rol! Ook George Gershwin, Scott Joplin, Eubie Blake en Fats Waller uit het populaire muzieksegment lieten in Amerika door QRS en tientallen andere rollenproducenten hun nummers persoonlijk vastleggen op de "recording-piano".

De weergave op een goed afgeregelde reproductiepiano was (en is) van een dermate hoge kwaliteit, dat het conserveren van piano's en de duizenden destijds opgenomen rollen als een cultureel erfgoed moet worden beschouwd. Het museum in Utrecht, vooral gespecialiseerd in speeldozen, -klokken en draaiorgels, besteedt daar toenemende aandacht aan en het is, zoals Saint-Saens eens opmerkte, alleen maar jammer dat de uitvinding te laat is gekomen om Beethoven, Liszt en Chopin zelf te horen spelen. Spreker Kees Nijsen heeft, sinds zijn grote tentoonstelling "Honderd jaar geluidsregistratie" in het Evoluon, met overtuiging een eigen rollenverzameling uit de hele wereld opgezet en ook de restauratie van pianola's ter hand genomen, instrumenten die hij op verzoek in zijn huismuseum voor historici en pianoliefhebbers (en soms eigentijdse pianisten) demonstreert.

Het zou merkwaardig zijn als het unieke feit van het rechtstreeks, zonder tussenmedium, kunnen afspelen van de prestaties van beroemde pianisten op een echte piano of vleugel, niet door de recente elektronische mogelijkheden opnieuw zou zijn uitgeprobeerd. De Amerikaanse computerdeskundige Wayne Stahnke is hiervan de voorloper. Hij ontwierp de Bösendorfer computervleugel, gaf later medewerking aan

Spreker in de weer met een Ibach-pianola, waarin bovenaan een rollenmechaniek, op de toetsen van een QRS-Playola "opzetter" en onder zijn handen diverse knoppen om de weergave te beïnvloeden. Links een koppeling met orkestmuziek op een diskettespeler.

het Yamaha Disklavier en de QRS Pianomation inbouwunit. Mede door de noodzaak van 88 relais c.q. solenoides en magneten voor elke toets, zijn dit kostbare oplossingen, nog ongeacht het computerdeel, benodigd voor opnamen (nauwkeurige metingen van hamersnelheden voor de dynamiek) op CD's of diskettes. Bij het opnemen van eigen spel of van een virtuoos, moeten gevoelige sensoren elk facet ervan als sterkte, aanslag, tijdsduur en pedaalgebruik vertalen in een digitaal signaal, opgeslagen op een schijfje.

Synchrone MIDI-verbindingen met andere instrumenten zoals synthesizers zijn een logische uitbreiding. Het variabel kunnen instellen van het volume is een mogelijkheid die bij de pianola niet bestond, evenals natuurlijk de combinatie via MIDI met het normaal akoestisch geluid van solisten, orkesten of solo-instrumenten. Kees Nijsen verwacht, dat opto-elektronische recording in piano's de komende jaren tot interessante nieuwe ideeën aanleiding gaat geven. Zelf, al vele jaren met pensioen, noemt hij zich een "digibeet" en is als ex-pianorecensent vooral betrokken bij de muziek zelf en de originele instrumenten. Een interessante rondleiding door het museum o.l.v. de conservator Ir. Bob van Wely, besloot de bijeenkomst.
